

Jan Kochanowski

Pieśni, Księgi pierwsze

Pieśń II¹

Serce roście patrząc² na te czasy!
Mało przed tym³ gołe były lasy,
Śnieg na ziemi wysszej⁴ łokcia leżał⁵,
A po rzekach wóz nacięższy zbieżał⁶.

Teraz drzewa liście na sie wzięły,
Polne łąki pięknie zakwitnęły;
Lody zeszyły, a po czystej wodzie
Idą statki i ciosane łodzie.

Teraz prawie⁷ świat sie wszystkim śmieje,
Zboża wstały, wiatr zachodny wieje;
Ptacy sobie gniazda omyślają⁸,
A przede dniem śpiewać poczynają.

Ale to grunt wesela prawego⁹,
Kiedy człowiek sumnienia całego¹⁰
Ani czuje w sercu żadnej wady,
Przez¹¹ by sie miał wstydać swojej rady¹².

Temu wina nie trzeba przylewać
Ani grać na lutni, ani śpiewać;
Będzie wesół, byś chciał, i o wodzie,
Bo sie czuje prawie na swobodzie¹³.

Ale kogo gryzie mól zakryty,
Nie idzie mu w smak obiad obfity;
Żadna go pieśń, żadny głos nie ruszy,
Wszystko idzie na wiatr mimo uszy.

Dobra myśli, której nie przywabi,
Choć kto ściany drogo ujedwabi,
Nie gardź moim chłodnikiem chróścianym¹⁴,
A bądź ze mną, z trzeźwym i z pijanym!

Do jakiej epoki nawiązują pieśni (wskaż ją)?

Jaka jest tematyka pieśni?

PRZYPISY

[1]W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w Pieśniach jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

[2]serce roście patrząc — serce rośnie, gdy się patrzy (inne znaczenie daw. imiesłowu). [przypis redakcyjny]

[3]mało przed tym (starop.) — niedawno. [przypis redakcyjny]

[4]wysszej — wyżej. [przypis edytorski]

[5]Śnieg (...) wysszej łokcia leżał — warstwa śniegu była grubsza niż na łokieć, tj. ok. 60 cm. [przypis edytorski]

[6]zbieżał (starop.) — przejechał. [przypis redakcyjny]

[7]prawie (starop.) — naprawdę, prawdziwie. [przypis redakcyjny]

[8]omyślać (starop.; tu forma 3 os. lm: omyślają) — obmyślać, projektować. [przypis redakcyjny]

[9]grunt wesela prawego — podstawa prawdziwej radości. [przypis redakcyjny]

[10]Kiedy człowiek sumnienia całego — kiedy człowiek ma czyste sumienie. [przypis redakcyjny]

[11]przez (starop.) — dlaczego. [przypis redakcyjny]

[12]rada — myśl, postanowienie, zamiar. [przypis redakcyjny]

[13]na swobodzie — tu: wolny od trosk. [przypis redakcyjny]

[14]chłodnik chróściany — altana z gałęzi. [przypis redakcyjny]

Wyjaśnij pojęcia *stoicyzm*, *epikureizm*, *horacjanizm*, *cynizm*.

1. Przyjrzyj się kompozycji *Pieśni II* z *Ksiąg pierwszych* Jana Kochanowskiego. Wstaw w odpowiednie miejsca słowa z ramki.

wiosna • zima • smutek • radość • refleksyjna • opisowa

I			← część _____
II			← część _____

2. Uzupełnij notatkę – wpisz w odpowiednie miejsca pojęcia związane z wiosną i zimą oraz uczuciami radości i smutku.

ZIMA

drzewa bez liści

_____

_____

WIOSNA

Serce rośnie patrząc na te czasy!

śpiew ptaków

_____

_____

RADOŚĆ CAŁEGO ŚWIATA

a więc i człowieka

Ale kogo gryzie mól zakryty

- _____
- _____
- _____

Kiedy człowiek sumnienia całego

- _____
- _____
- _____

3. Zacytuj fragment pieśni, z którego można wywnioskować, że osoba mówiąca ma czyste sumienie.

_____

Jan Kochanowski
Treny
Tren V

Jako oliwka mała pod wysokim sadem
Idzie z ziemie ku górze macierzyńskim szladem,
Jeszcze ani gałązek, ani listków rodząc,
Sama tylko dopiro szczupłym prątkiem wschodząc;
Tę, jeśli ostre ciernie lub rodne pokrzywy
Uprzątając, sadownik podciął ukwapliwy,
Mdleje zaraz, a zbywszy siły przyrodzonej,
Upada przed nogami matki ulubionej.
Takci sie mej namilszej Orszuli dostało:
Przed oczyma rodziców swoich rojąc, mało
Od ziemie sie co wznioswszy, duchem zaraźliwym
Srogiej śmierci otchniona, rodzicom troskliwym
U nóg martwa upadła. O zła Persefono,
Mogłażeś tak wielu łzam dać upłynąć płono?

PRZYPISY

[1]W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w Trenach jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

[2]sad* (starop.) — drzewo owocowe. [przypis redakcyjny]

[3]idzie* (starop.) — rośnie. [przypis redakcyjny]

[4]z ziemie (forma starop.) — z ziemi. [przypis redakcyjny]

[5]macierzyńskim szladem (starop.) — śladem matki, drzewa macierzyńskiego, zwanego tu sadem (w. 1).
[przypis redakcyjny]

[6]dopiro (starop.) — dopiero. [przypis redakcyjny]

[7]szczupły prątek (starop.) — cienki pęd. [przypis redakcyjny]

[8]ciernie* (daw.) — cierniste krzewy (np. tarnina, głóg). [przypis redakcyjny]

[9]rodny (starop.) — urodzajny, bujny, plenny, rodzący. [przypis redakcyjny]

[10]sadownik — ogrodnik zajmujący się owocami (por. czas. „sadzić”). [przypis redakcyjny]

[11]ukwapliwy (starop.) — skwapliwy, śpieszący się, niecierpliwy. [przypis redakcyjny]

[12]mdleć (daw.) — tracić siły, słabnąć, więdnąć. [przypis redakcyjny]

[13]zbywszy (starop.) — pozbywszy się, utraciwszy. [przypis redakcyjny]

[14]przyrodzony (daw.) — naturalny. [przypis redakcyjny]

[15]rojąc (starop.; imiesł. od rość: rosnąć)— rosnać. [przypis redakcyjny]

[16]mało (...) co (starop.) — zaledwie, trochę. [przypis redakcyjny]

[17]duch zaraźliwy — tchnienie zarazy lub porażająca zła siła, siła diabelska. [przypis redakcyjny]

[18]otchniona (daw.) — owiany (zob. wyrazy „tchnąć”, „tchnienie”, „oddech”). [przypis redakcyjny]

[19]troskliwy* (starop.) — stroskany, zatroskany. [przypis redakcyjny]

[20]Persefona — tu: uosobienie śmierci. [przypis redakcyjny]

[21]łzam (starop. forma C. lp. rodz. ż.) — łzom. [przypis redakcyjny]

[22]płono (starop.) — daremnie, na próżno (dziś mówi się: „płonne nadzieje”). [przypis redakcyjny]

Co to jest porównanie homeryckie?

Dlaczego Jan Kochanowski stworzył cykl trenów dla swojej zmarłej córki? Jakie nadzieje pokładał w Urszulce?

1. Uzupełnij notatkę dotyczącą *Trenu VIII* Jana Kochanowskiego.

DOM
bez dziecka

„Wielkieś mi uczyniła pustki w domu moim,
Moja droga Orszulo, tym zniknięciem swoim!
Pełno nas, a jakoby nikogo nie było:
Jedną maluczką duszą tak wiele ubyło.

Stany ducha osoby mówiącej

• pustka

• _____
• _____
• _____

DOM

Tyś za wszystkie mówiła, za wszystkie śpiewała,
Wszystkiś w domu kąciki zawsze pobiegała.
Nie dopuściłaś nigdy matce się frasować
Ani ojcu myśleniem zbytnim głowy psować,
To tego, to owego wdzięcznie obłapiając
I onym swym ucielnym śmiechem zabawiając.

• beztroska

• _____
• _____
• _____
• _____
• _____

DOM

Teraz wszystko umilkło, szczerze pustki w domu,
Nie masz zabawki, nie masz rozśmiać się nikomu.
Z każdego kąta żałość człowieka ujmuje,
A serce swej pociechy darmo upatruje”.

• martwota

• _____
• _____
• _____
• _____
• _____

Na jakiej zasadzie opiera się konstrukcja wiersza?

_____

2. Przeczytaj fragment eseju Juliana Przybosa *Trudne „Treny”*, a następnie przedstaw swoją opinię na temat poruszonego problemu.

„*Treny* – liryki wzruszają i wzruszać będą, dopóki będzie brzmieć mowa polska. Nikt nie prześcignął Kochanowskiego w poetyckiej sztuce poddania sercu słuchacza uczuć tliwości ojcowskiej, żalu, boleści żałoby. [...] Zdaje się, jakby zamiast słów i zdań toczyły się łzy i jakby szloch układał miarę wiersza...”

_____
_____
_____
_____

3. Współcześnie słowa pocieszające człowieka pogrążonego w nieszczęściu po śmierci bliskiej osoby to

_____

Jan Kochanowski
Fraszki
Raki

Folgujmy paniom nie sobie, ma rada;
Miłujmy wiernie nie jest w nich przysada.
Godności trzeba nie za nic tu cnota,
Miłości pragną nie pragną tu złota.
Miłują z serca nie patrzą zdrady,
Pilnują prawdy nie kłamają rady.
Wiarę uprzejmą nie dar sobie ważą,
W miarę nie nazbyt ciągnąć rzemień każą¹.
Wiecznie wam służę nie służę na chwilę,
Bezpiecznie wiercie nierad ja omyłę.

Omyłę ja nierad wiercie bezpiecznie
Na chwilę służę nie służę wam wiecznie
Każą¹ rzemień ciągnąć nazbyt nie w miarę
Ważą sobie dar nieuprzejmą wiarę
Rady kłamają nie prawdy pilnują
Zdrady patrzą nie z serca miłują
Złota tu pragną nie pragną miłości
Cnota tu za nic nie trzeba godności
Przysada w nich jest niewiernie miłujmy
Ma rada, sobie nie paniom folgujmy.

PRZYPISY

[1]ciągnąć rzemień — zwrot utarty: wydawać pieniądze ze skórzanego, rzemiennego mieszka. [przypis redakcyjny]

UWAGA: po przeczytaniu, utwór należy odczytać od tyłu, by zrozumieć jego pełnię.

Kim jest podmiot liryczny w utworze?

O czym mówi utwór?

Jakie środki językowe zostały w nim zastosowane?

2. Napisz, jak rozumiesz przysłowie: *Dobry żart tyńfa wart.*

---

3. Podaj pozytywne i negatywne określenia słowa *żart*.

- „+” niewinny, _____
- „-” prostacki, _____

4. Uzupełnij zwroty, dobierając odpowiednie czasowniki.

stroić

zakrawać

obrócić

zbyć

wykręcić

rozbroić

- żartem można się _____
- żartem można kogoś _____
- coś może _____ na żart
- z kogoś można sobie żarty _____
- coś można _____ w żart
- kogoś można żartami _____